PEDAGOGIK TADQIQOTLAR JURNALI
ISSN: 3060-4923 Impact Factor –7,212

BOSHLANG‘ICH TA’LIMDA TIMSS TOPSHIRIQLARIDAN FOYDALANISH METODIKASI

Shaydo Rajabova
https://doi.org/10.5281/zenodo.21618087

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang‘ich ta’lim tizimida TIMSS (Trends in International Mathematics and Science Study) xalqaro baholash dasturi topshiriqlaridan foydalanishning pedagogik asoslari, metodik imkoniyatlari hamda o‘quvchilarning matematik va tabiiy fanlar bo‘yicha kompetensiyalarini rivojlantirishdagi ahamiyati tahlil qilinadi. TIMSS topshiriqlarini dars jarayoniga integratsiya qilish orqali o‘quvchilarning mantiqiy fikrlashi, muammoli vaziyatlarni hal etishi, tahliliy va tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish yo‘llari yoritiladi. Shuningdek, xalqaro baholash mezonlariga mos topshiriqlarni tanlash, ularni milliy o‘quv dasturi bilan uyg‘unlashtirish hamda boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining metodik tayyorgarligini oshirish masalalariga alohida e’tibor qaratiladi.

Kalit so‘zlar: TIMSS, xalqaro baholash, boshlang‘ich ta’lim, kompetensiya, matematika, tabiiy fanlar, metodika, tanqidiy fikrlash, mantiqiy tafakkur, muammoli topshiriqlar, pedagogik texnologiyalar.

Bugungi kunda ta’lim sifati mamlakat taraqqiyotini belgilovchi asosiy omillardan biri sifatida e’tirof etilmoqda. Jahon tajribasida o‘quvchilarning bilim va ko‘nikmalarini xalqaro mezonlar asosida baholash orqali ta’lim tizimining samaradorligini aniqlash muhim ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtai nazardan TIMSS xalqaro tadqiqoti dunyoning ko‘plab davlatlarida matematika va tabiiy fanlar bo‘yicha o‘quvchilarning tayyorgarlik darajasini aniqlashning ishonchli vositalaridan biri hisoblanadi. O‘zbekistonning ham xalqaro baholash dasturlarida ishtirok etishi ta’lim mazmunini zamonaviy talablar asosida takomillashtirish, dars jarayoniga xalqaro tajribalarni joriy etish hamda o‘quvchilarning funksional savodxonligini rivojlantirish zaruratini yuzaga keltirdi.

Boshlang‘ich ta’lim bosqichi o‘quvchilarning keyingi ta’lim jarayoni uchun mustahkam poydevor yaratadigan eng muhim davr hisoblanadi. Aynan shu bosqichda bolalarda kuzatish, tahlil qilish, solishtirish, umumlashtirish, xulosa chiqarish kabi intellektual faoliyatlar shakllanadi. TIMSS topshiriqlari ana shu ko‘nikmalarni rivojlantirishga xizmat qilishi bilan alohida ahamiyat kasb etadi. Mazkur topshiriqlar faqatgina nazariy bilimlarni tekshirish bilan cheklanmay, balki o‘quvchining kundalik hayotda bilimlardan foydalana olish darajasini ham baholaydi.

TIMSS topshiriqlarining asosiy xususiyati ularning hayotiy vaziyatlarga asoslanganligidir. O‘quvchi berilgan masalani oddiy formulalarni qo‘llash orqali emas, balki vaziyatni tushunish, ma’lumotlarni tahlil qilish, mantiqiy bog‘lanishlarni aniqlash va eng maqbul yechimni topish orqali bajaradi. Bunday yondashuv o‘quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirib, ularda ijodiy yondashuvni shakllantiradi.

Boshlang‘ich sinflarda TIMSS topshiriqlaridan foydalanishda o‘qituvchi avvalo xalqaro baholash mezonlari bilan yaqindan tanish bo‘lishi lozim. Chunki an’anaviy test topshiriqlari ko‘pincha faqat faktik bilimlarni aniqlashga xizmat qilsa, TIMSS topshiriqlari bilimni qo‘llash, tahlil

qilish va xulosa chiqarish darajasini ham baholaydi. Shu sababli dars jarayonida ochiq javobli, izoh talab qiladigan, rasm va jadval asosida fikrlashni rivojlantiruvchi topshiriqlardan muntazam foydalanish maqsadga muvofiqdir.

Matematika darslarida TIMSS uslubidagi topshiriqlarni qo‘llash o‘quvchilarning arifmetik amallarni mexanik bajarishdan ko‘ra, masalani anglash va mantiqiy tahlil qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Masalan, oddiy hisoblash topshirig‘i o‘rniga kundalik hayot bilan bog‘liq vaziyatli masalalarni berish samarali hisoblanadi. Bunday topshiriqlar o‘quvchilarda matematik modellashtirish elementlarini shakllantirib, ularni real hayot muammolarini hal qilishga tayyorlaydi.

Tabiiy fanlar darslarida esa TIMSS topshiriqlari kuzatish, tajriba natijalarini tahlil qilish, sabab va oqibatni aniqlash, grafik hamda diagrammalarni sharhlash kabi faoliyatlarni rivojlantiradi. Bu esa o‘quvchilarning ilmiy tafakkurini shakllantirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun tajribalar, kuzatishlar va amaliy mashg‘ulotlar bilan uyg‘unlashtirilgan topshiriqlar yuqori samaradorlik beradi.

TIMSS topshiriqlarini darsning turli bosqichlarida qo‘llash mumkin. Dars boshida motivatsiya yaratish uchun qiziqarli hayotiy vaziyatlar asosidagi savollar beriladi. Asosiy qismda muammoli topshiriqlar orqali yangi bilimlar o‘zlashtiriladi. Yakuniy bosqichda esa o‘quvchilarning bilim va ko‘nikmalarini umumlashtirish maqsadida xalqaro formatdagi savollardan foydalaniladi. Bunday tizimli yondashuv dars samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

Boshlang‘ich ta’limda TIMSS topshiriqlaridan foydalanishda differensial yondashuv ham muhim ahamiyatga ega. Har bir o‘quvchining individual imkoniyatlari turlicha bo‘lganligi sababli topshiriqlar murakkablik darajasiga qarab bosqichma-bosqich taqdim etilishi lozim. Dastlab sodda vazifalar orqali ishonch hosil qilinadi, keyinchalik esa murakkabroq tahliliy topshiriqlarga o‘tiladi. Bu usul o‘quvchilarning o‘zlashtirish darajasini oshirish bilan birga, ularda o‘qishga nisbatan ijobiy motivatsiyani shakllantiradi.

TIMSS topshiriqlaridan foydalanish o‘qituvchidan zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo‘llashni ham talab qiladi. Guruhlarda ishlash, loyiha metodi, “Aqliy hujum”, “Klaster”, “Insert”, “Baliq skeleti”, “Muammoli vaziyat” kabi metodlar xalqaro topshiriqlar bilan uyg‘unlashganda ta’lim samaradorligi yanada ortadi. O‘quvchilar birgalikda muhokama qilish, fikr almashish va dalillar keltirish orqali chuqurroq bilimga ega bo‘ladilar.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish ham TIMSS topshiriqlarining samaradorligini oshiradi. Interaktiv doskalar, elektron platformalar, virtual laboratoriyalar hamda multimedia vositalari yordamida o‘quvchilar murakkab tushunchalarni osonroq anglaydilar. Raqamli resurslardan foydalanish o‘quvchilarning darsga qiziqishini kuchaytirib, mustaqil ta’lim olish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

TIMSS baholash tizimi faqat yakuniy natijani emas, balki fikrlash jarayonini ham qadrlaydi. Shu bois o‘qituvchi o‘quvchilarning javoblarini tekshirayotganda faqat to‘g‘ri yoki noto‘g‘ri javobni emas, balki yechimga qanday kelganini ham tahlil qilishi zarur. Bu esa formatif baholash tamoyillarini amaliyotga joriy etishga xizmat qiladi. O‘quvchi o‘z xatolarini anglab, keyingi faoliyatini takomillashtirish imkoniyatiga ega bo‘ladi.

Boshlang‘ich ta’limda TIMSS topshiriqlarini muntazam qo‘llash natijasida o‘quvchilarda mustaqil qaror qabul qilish, muammolarni hal etish, tanqidiy va kreativ fikrlash, axborotni tahlil

qilish hamda dalillash kompetensiyalari rivojlanadi. Bu kompetensiyalar nafaqat maktab ta'limida, balki kundalik hayotda ham muvaffaqiyatga erishishda muhim omil hisoblanadi.

O'qituvchilarning metodik tayyorgarligini oshirish ham muhim masalalardan biridir. Malaka oshirish kurslarida TIMSS topshiriqlarini tuzish, tahlil qilish va baholash metodikasi bo'yicha maxsus mashg'ulotlarni tashkil etish zarur. Bundan tashqari, metodik qo'llanmalar, elektron resurslar va namunaviy topshiriqlar bazasini yaratish o'qituvchilarga amaliy yordam beradi.

Milliy o'quv dasturi bilan TIMSS talablari o'rtasidagi uyg'unlikni ta'minlash ham dolzarb vazifalardan biridir. Darsliklarda xalqaro baholash mezonlariga mos topshiriqlar ulushini ko'paytirish, fanlararo integratsiyani kuchaytirish va hayotiy vaziyatlarga asoslangan masalalarni kengroq qo'llash o'quvchilarning xalqaro baholash dasturlariga tayyorgarligini oshiradi.

TIMSS topshiriqlarini qo'llash natijasida o'quvchilarda nafaqat bilim, balki bilimni amaliyotga tatbiq etish qobiliyati ham shakllanadi. Ayniqsa, mantiqiy fikrlashni talab qiluvchi ochiq javobli topshiriqlar o'quvchilarning tafakkurini rivojlantirishda katta ahamiyatga ega.

Bunday topshiriqlarni muntazam qo'llash o'quvchilarning xalqaro baholash dasturlaridagi natijalarini yaxshilash bilan birga, milliy ta'lim sifatining ham oshishiga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich ta'limda TIMSS topshiriqlaridan foydalanish o'quvchilarning bilim, ko'nikma va kompetensiyalarini xalqaro talablar darajasida rivojlantirishning samarali vositasidir. Mazkur topshiriqlarni dars jarayoniga izchil integratsiya qilish o'quvchilarning funksional savodxonligini, mantiqiy va tanqidiy fikrlashini, muammolarni hal etish hamda ilmiy izlanish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Shu bilan birga, o'qituvchilarning metodik mahoratini oshirish, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llash va milliy o'quv dasturini xalqaro standartlar bilan uyg'unlashtirish orqali ta'lim sifati yanada yuksaladi. Natijada boshlang'ich sinf o'quvchilari nafaqat xalqaro baholash dasturlarida muvaffaqiyatli ishtirok etishga, balki hayotiy vaziyatlarda bilim va ko'nikmalarini samarali qo'llashga ham tayyor bo'ladilar.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining xalqaro baholash dasturlarini joriy etishga oid qarorlari.
2. IEA. TIMSS 2023 Assessment Frameworks. Amsterdam: International Association for the Evaluation of Educational Achievement, 2023.
3. Mullis I. V. S., Martin M. O. TIMSS 2023 Assessment Frameworks. Boston College, 2023.
4. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi. Boshlang'ich ta'lim davlat ta'lim standarti va o'quv dasturlari.
5. Avliyoqulov N. X. Pedagogik texnologiyalar. Toshkent: Fan va texnologiya.
6. Tolipov O'., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. Toshkent.
7. Ishmuhamedov R. Innovatsion pedagogik texnologiyalar. Toshkent.
8. Egamberdiyeva N. Pedagogika nazariyasi. Toshkent.
9. Ziyomuhammedov B. Pedagogik mahorat asoslari. Toshkent.
10. UNESCO. Global Education Monitoring Report. Paris: UNESCO.